

PAIKALLISUUKSIA HISTORIASSA

KARI TERÄS

toimii Suomen historian professorina Turun yliopistossa

■ Toimin vuosina 1999–2000 Paikallishistoriallisen Toimiston varapuheenjohtajana ja seuraavat kuusi vuotta sen työn jatkajan Tilaushistoriakeskusten puheenjohtajana. En ollut kirjoittanut yhtään kuntahistoriaa, joten saatoin katsoa alaa tavallaan ulkopuolisen silmin. Tunsin kuitenkin paikallishistoriasta käydyt keskustelut, joissa palattiin kerta toisensa jälkeen samoihin asioihin löytämättä niihin mitään uutta näkökulmaa.

Minulla oli monien muiden tavoin selkeä ennakkokäsitys pääasiassa kuntien rahoittamasta perinteisestä paikallishistoriasta. Pidin sitä jähmeänä instituutiona, joka elää omaa elämäänsä, vaikka historian tutkimus ja maailma ympärillä sen ympärillä muuttuvat kovaa vauhtia. Vaikka tämä näkemys ei pitänytäkään täysin paikkaansa, joutui kuitenkin kysymään, voiko paikallishistoriaa uudistaa tai voiko se muuttua omalla logiikallaan. Huomio kiinnittyi silloin ”paikallishistorialliseen kaavaan”, joka oli alun perin uudistamisen väline, mutta joka kääntyi kuitenkin ajan saatossa itseään vastaan. Paikallishistoriat alkoivat muistuttaa erehdyttävästi toisiaan: niiden jäsentely ja käsittelytapa olivat kuin samasta puusta veistettyjä.

Paikallishistoria ei ole jättänyt minua rauhaan senkään jälkeen kun jäin pois alan luottamustehtävistä. Ryhdyimme nimittäin yhdessä Pekka Ahtiaisen ja Jukka Tervosen kanssa toimittamaan artikkelikokoelmaa *Kaikella on paikkansa* (2010), jossa eri tieteenalaja edustavat kirjoittajat nostavat kaavan pöydälle ja miettivät sitä, mistä voisi löytyä aineksia sen ylittämiseksi ja miten voitaisiin muotoilla uuden paikallishistorian suuntaviivoja. Ajatuksena oli, että tutkimala kaavan syntyprosessia, sen vastaanottoa ja käyttötapoja voisi päästä mielenkiintoisesti käsiksi paikallishistorian erityispiirteisiin.

Yksi lähtökohta meille kaikille kirjoittajille oli päivän selvä: vanhaa kaavaa ei voi korvata uudella mallilla. Ratkaisuksi nähtiin pikemminkin erilaisuuksien ja monien paikallisuuksien tunnustaminen. Yhtä tärkeää on se, että paikallishistoria perustuisi huolellisesti mietittyyn problematiikkaan ja vaihtoehtoihin näkökulmiin. Jotta asiassa päästäisiin eteenpäin tulisi paikallisuutta lähestyä aikaisempaa monipuolisemmin ja ennakkoluulottomammin. Viime aikoina esimerkiksi paikan, tilan ja alueen käsitteiden kehittäminen on antanut aineksia ajatella paikallisuutta uudella tavalla.

Hienoja ajatuksia paikallisuudesta on toki esitetty aikaisemminkin. Yrjö Koskinen pohti vuonna 1880 ilmestyneessä ”Hyvän-suopa ehdotus” -nimisessä artikkelissaan ”valtahistorian ja paikallishistorian” suhdetta siitä näkökulmasta, että ne sisältyvät toisiinsa ja edellyttävät toisiaan. Koskinen ajatteli paikallishistorian ”valtahistorian” pohjaksi ja alustaksi, mutta ei erottanut niitä toisistaan. Vanhan pääkaupungin Turun

historia oli samanaikaisesti ”Suomenmaan historiaa” ja kaupunkihistoriaa, jonka tuli paneutua rakennuskulttuurista ja elinkeinoista aina kaupunkilaisten arkisen elämän kuvaukseen saakka.

Kansallisen ja paikallisen suhteet ovat olleet kestopuheenaihe alan keskusteluissa. Kaavakin oli yksi vastaus tähän ongelmaan, kyse oli kansallisen kuvittamisesta ja Suomen historiallisesta kartoittamisesta paikkakunta paikkakunnalta. Olennaista on kuitenkin päästä eroon sellaisesta tasoajattelusta, jossa kansallinen ja paikallinen eivät kohtaa toisiaan vaan elävät omaa irrallista elämäänsä. Paikallinen muuttuu mielenkiintoiseksi kun sitä ajattelee kansallisesti ja kansallinen saa uusia sisältöjä kun sitä tarkastelee paikallisti.

Risto Alapuron mukaan paikallisen tutkimisen keskeinen etu on se, että suuria yhteiskunnallisia muutosprosesseja voidaan selvittää huomattavasti tarkemmin ja konkreettisemmin kuin kansallisen aineiston varassa. Paikallisesti on mahdollista koota sellaisia aineistoja, jotka kuvaavat ihmisten sosiaalisia suhteita ja heidän vuorovaikutustaan arkisessa elämässä. Paikallisuus paljastaa kiinnostavimmat puolensa kun sille esitetään yleistäviä kysymyksiä ja kun paikallinen kohde sijoitetaan laajempaan yhteyteensä.

Kaavan reunoilla on onneksi tapahtunut merkittäviä murtumia. Useissa yksittäisissä paikallishistorioissa on otettu vakavasti sitä kohtaan esitetty kritiikki ja lähdetty tietoisesti hakemaan uusia uria. Merkittävää on paikallishistorian moninaistuminen ja sen erilaisten esittäjien esiinmarssi. Paikallishistorian ja perinteisen pitäjänhistorian välille ei enää vedetä yhtäläisyysmerkkejä, koska areenalle on tullut uusia toimijoita, jotka eivät kunnioita vanhoja kaavoja.

Asia tuli vahvasti mieleeni lukiessani juuri folkloristi Anne Heimon historiateoreettisesti erittäin mielenkiintoista väitöskirjaa *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia* (2010).

Tutkimuksessa osoitetaan hienolla tavalla, miten paikallisuutta on rakennettu kertomalla ja miten Suomen historian dramaattiset tapahtumat, kuten sisällissota, nivoutuivat monin näkyvin ja näkymättömin säikein osaksi paikallista historiaa. Heimo ottaa lähökohdaksi Raphael Samuelin ajatuksen siitä, että kuka tahansa voi esittää ja kirjoittaa historiaa ja että sitä voidaan tehdä mitä erilaisimmissa muodoissa.

Tähän saakka paikallishistoriassa on hyödynnetty vielä satunnaisesti suullista muistitietoa ja pohdittu vähän sen suhdetta kirjalliseen perinteeseen. Muistitiedon avulla voidaan rakentaa moniulotteinen ja ajallisesti monikerroksinen kuva paikallisesta historiasta. Anne Heimo kiinnittää huomiota paikkoihin ja niiden subjektiiviseen tulkintaan, jonka avulla fyysinen ympäristö muuttuu historiallisesti ja sosiaalisesti koetuksi paikaksi ja osaksi paikallisyhteisön historiallista muistia.

Heimo tarkastelee kaikkia Sammatista kertoneita henkilöitä historian esittäjinä tai kertojina riippumatta, ovatko he julkaisseet tietojaan vai eivät. Omana erityisenä ryhmänä hän pitää *paikallishistoriallisia asiantuntijoita*, jotka ovat erityisellä tavalla kartuttaneet tietämystään paikkakunnan asioista ja välittävät sitä eteenpäin monella eri tavalla ja foorumilla. Heillä on omat retoriset keinonsa rakentaa paikallishistoriallisia kertomuksia ja tuottaa kulttuurisesti muuttuvia tulkintoja paikallisista tapahtumista. Heimon havaintojen mukaan paikallishistoriallisilla asiantuntijoiden tavoitteena ei ollut kilpailla akateemisten historioitsijoiden kanssa vaan täydentää historiantutkimusta omalta osaltaan. Suurena haasteena olisi saada aikaan keskusteluyhteys akateemisen tutkimuksen ja paikallisten tietäjien kanssa ja se, että heidän tulkintansa otettaisiin vakavasti, niiden kanssa keskusteltaisiin ja että ne otettaisiin myös tutkimuksen kohteiksi. Paikkakunnalla elävät kertomukset voivat olla mitä parhain avain sen historiaan ja siihen, miten asioita on yhteisöllisesti käsitelty, selitetty ja tulkittu. ■